

„Socijalist“!

Slika iz delavskega življenja.

Spisal **Marijan Savič**.

. . . Und hart stand plötzlich vor der Seele mir
Der Unzählbaren Los, die Jahr um Jahr
Sich müh'n und werken, emsig wie die Bienen,
Und ihres Lebens ganze Ernte doch
In fremden Speichern oder Stuben finden
Zuletzt. Wenn heut' sie kämen, angelockt
Vom Hauch des eig'nen Schweisses, wie die Bienen,
Wer sähe sie im Recht? Und doch begehrten
Sie mehr nicht als das kleine Thierchen hier:
Ein Theil von dem, was ihre Müh' geschaffen! . . .
Mein Blick ward trüb, ich lächelte nicht mehr.

De le Grazie.

I.

Prav srečno in zadovoljno so živeli Ružičkovi. Bogati sicer niso nikakor bili; pritlično stanovanje v Hernalsu na Dunaju tudi ni bilo prostorno, še manj pa svetlo; a skrbnost neumorno delavnega očeta, prevdana zvestoba žene ter ljubezen in marljivost otrok so bile zvezde, ki so tako blagodejno razsvetljevale tesni dom, da ne bi ga strojevodja Ružička zamenjal niti z najbolj luksurijozno palačo, v kateri gore žarke električne luči ter širijo inozemske cvetlice in rastline bohotno vonjavo po krasnih, širnih dvoranah, katerih stene in tla so pokrita z najtežjimi in najdragocenejšimi preprogami, kjer mikajo oči in razveseljujejo dušo krasne slike in kipi iz mramorja in bronu . . . kjer pa često, da, navadno kraljujejo zvito prikrita podlost, hinavščina, sebičnost, brezsrčnost in prevara . . .

Kadar se je vrnil zvečer od dnevnega napora utrujeni Ružička domov, ga je vsekdar sprejela njegova družinica s tolikim veseljem, s tolikim vriščem, kakor da se ne bi bili videli že celo leto, a minilo je bilo samo — dvanajst ur od slovesa.

Med tem ko je hitela žena Neža napravljat skromno večerjo, je prinesel ročno sin Janko očetu v ilnati skledi mrzle vode, petletna Nanka je tekla po milo in brisačo, triletna Marica pa, ki je ravno začenjala govoriti, je oklepala svoje polne ročice okoli očetovih kolen, hoteč se tudi sama umivati, in pluskajoč po vodi, je kakor račka razmetavala mokroto na vse strani . . .

In potem so sedli za mizo večerjat.

Mati je molila glasno, oče in deca pa so ji takisto odgovarjali.

Ej, in kako jim je šla nato v slast preprosta jed! — Ni besedice ni izpregovoril nihče med jedjo, — nu, pa saj oče tudi ni trpel,

da bi se govorilo, dokler je stala skleda na mizi, »Vse o pravem času!« je rekel. »Hitro jej, pa hitro delaj! — Kakršen jedec, tak delavec.«

Tem živahnejši pomenek pa se je vnel po končani večerji, ko so zopet odmolili zahvalnico.

Janko, ki je hodil že v ljudsko šolo, je moral vselej natančno povedati, ali in kje je bil vprašan, koliko je znal, kaj je dejal gospod učitelj, in kaj se je naučil danes novega . . .

Ružička je navadno pohvalil nadarjenega sinčka, ki je bil vnet za učenje, v šoli in doma pa vzorno poslušen. Žal, da je bil radi nagle rasti pri svojih letih jako šibkega telesa; pač pa je bil mirni in pohlevni Janko, s temnorjavimi očmi, črnokodrastimi lasmi, okroglim obrazkom in fino, belo poltjo jako lep deček. Oče ga je ljubil bolj, kot zenico svojega očesa! Bil je njegov ponos, njegova nada. Nikdar se ni naveličal kramljati z njim in besedičiti v modrostnih mejah malega učenjaka. A Janko je bil tudi materin ljubljenec; saj je bil Jankov obraz do pičice tak, kakor je bil njen v prvi mladosti. Tako vsaj ji je često zatrjeval srčno jo ljubeči soprog, in »on« ni lagal nikdar!

Vsled izredne ljubezni do najstarejšega pa vendar roditelja nista zanemarjala manjših otrok; tudi k tem sta se obračala vedno z veliko pozornostjo, skrbjo in ljubeznijo — seveda, prvorojenec je imel le povsod prednost!

Ko so se spravili otroci drug za drugim spat v svoje posteljice, pri čemer sta jim pomagala oče in mati, zadevajoč in prekrižujoč jih po čelu, ustih in prsih, pa poškopivši jih z blagoslovljeno vodo, sta posedela zakonca še nekaj časa v važnem pogovoru.

Ves dan nista bila skupaj, ljubeči pa si imajo vedno veliko povedati; in tudi, ko jim zmanjka snovi za pogovor, jih osrečuje že bližina ljubljenega bitja, najsi tudi molči . . .

Neža je pravila soprogu vsaki večer, koliko je izdala ta dan, kaj je kupila, kaj delala, kaj je zvedela novega — mož pa ji je pripovedoval novice iz tvornice, pa ji naročal za naslednji dan to in ono ter ji dal potrebnih novcev za nakup najnujnejših reči.

Potem sta pokleknila, molila tiho vsaki za-se večerno molitev in šla leč . . .

Drugo jutro za rana sta bila zopet pokonci. Neža je skuhala soprogu zajutrek; še enkrat ji je naročil, kar je bilo treba, da ne bi pozabila, in poslovila sta se — do večera. Ko so se prebudili otroci, je bil oče že dve uri na delu . . . Ker ni hodil domov obedovat radi

oddaljenosti svojega stanovanja od tvornice, ki je bila na periferiji mesta, je ostajala družinica čez dan sama . . .

Tako so živeli Ružičkovi srečno in zadovoljno že osem let. Oče je služil malo več, nego so potrebovali, da so mogli plačevati stanarino, se oblačiti ter se skromno prehranjevati, in zdravi so bili. Posebnih skrbi torej baš niso poznali Ružičkovi.

Nekega večera pa ni bilo Ružičke nenavadno dolgo domov. V velikanskih skrbeh je bila Neža radi tega, saj je čula tolikrat in tolikrat o nesrečah pri strojih. Morda se je tudi on ponesrečil — morda je tudi njega zgrabilo kolo ali pa butila os ter mu zlomila kak ud, ali pa — kar Bog varuj! — ga celo ubila! — Kdo bo potem skrbel za-njo in za nedolžno, nepreskrbljeno deco! ? — Razen nekaj petakov v hranilnici, razen pohištva in obleke nimajo ničesar, s čimer bi se mogli živiti! — Oh, kdo se bi brigal za-nje, ako ne bi bilo več njega med živimi! — Lakota, siromaštvo, bolezen in kdo ve še kakšne težave in betežnosti bi potrkale kruto na njih vrata! —

Silna skrb je torej navdajala Neži srce. Vsaki trenotek je hitela gledat pred vrata: ali že ne prihaja? — Domišljivost pa ji je porajala vedno hujše, groznejše slike o nesreči, ki se je morda dogodila so-progu . . .

Ker ni mogla radi malih otrok sama z doma, je poslala Janka v sosednjo hišo povprašat k Zajčku, ki je delal v isti tvornici. Deček se je vrnil z vestjo, da tudi Zajčka ni še doma, in da se njegova žena . . . joka.

Uboga Neža bi bila skrbi in strahu skoro skoprnela! — Otroci so začeli tožiti, da so gladni; dala jim je jesti. — Potem so znova čakali.

Ružičke pa še vedno ni bilo.

Marica je Neži zaspala v naročju, Nanka je dremala za mizo, Janko pa je nemiren tekal vsako minuto na ulico posluškovat, se-li ne bližajo znani mu očetovi koraki. Končno pa je premagal dremež tudi Janka. Mati je položila torej otroke v postelje, kjer so kmalu trdno zaspali. Sama pa je sedla za mizo, izkušala šivati, a skrb se je je polotila v tej osamelosti še silneje. Začela je moliti, a sredi molitve je prestala in tiho govorila s seboj: »Moj Bog, kje je, kaj se je zgodilo?« —

Kazalec na uri je kazal že blizu enajstih, ko so se začuli brzi, krepki koraki mimo okna. Takoj ga je spoznala — malo nato je vstopil Ružička živ in zdrav, a smrtno bled.

»Zakaj mi delaš tolike skrbi?« ga je vprašala takoj, napol očitajoče, napol boječe.

Ružička pa je odgovoril osorno: »Pridejo še hujše!«

Nato je sedel na stol konec mize, si pomaknil širokokrajni klobuk še globlje na čelo ter, naslonivši polno brado ob levo roko, zrl molče pred se.

»Oh, moj Bog,« je zahtela Neža, »kaj se je vendar zgodilo? Ne muči me s svojim strašnim molkom . . . saj vidiš, da umiram od samega strahu . . . govori! — zaupaj mi vse, saj sem kot tvoja zvesta žena doslej vselej sočutno trpela s teboj!«

»Nič — nič, Neža! Pusti me — samo slabe volje sem . . . saj vidiš — ne vznemirjaj se — večerjo mi prinesi . . . pa spat pojdiva — jutri bo že dobro — ali slišiš!«

Ružička je vstal in, obrnivši obraz v stran od žene, si začel nervozno slačiti delavno suknjo ter oblačiti lažjo. Žena ga je strme opazovala. Ko pa je segel po vrču, da bi si natočil v skledo vode, s katero bi si umil roke, se mu je tresla desnica tako, da je polil tla.

Sedaj se ni mogla Neža več premagovati. Stekla je k možu in, objemši ga okoli vratu, z obema rokama ga prosila ihteč: »Jan, Jan, zakaj mi tajiš! Ali nisem več vredna tvojega celega zaupanja? — Saj si ravnokar dejal, da pridejo še hujše skrbi čez naju! Jan, nekaj se ti je zgodilo žalega — povej! — zakaj ne poveš!«

In žena je začela zopet bridko plakati.

»Neža, tiho bodi, Neža!« jo je miril in tešil soprog. »Glej, otroci spe — ne budi, ne plaši jih! — Ali čuješ? Ne plaši jih! — Vse ti zaupam; saj te ljubim neizpremenjeno kot oni dan, ko sta se združili najini poti — da, še bolj te ljubim sedaj radi teh-le« — je pokazal na otročje posteljice, kjer so že spančkala mirno nedolžna bitijca — »samo ne plakaj mi, ker vsaki tvoj vzdih mi je oster nož v srce in obupal bi, ako ne bi veroval v Boga!«

»Torej začni, začni — povedi naglo; zakaj negotovost mi je hujša od smrti!« — je silila Neža, sedla tik moža ter gledala najpozorneje soprogu v skrbi polno lice.

»Neža, moja žena, moja prijateljica,« je začel, ljubeznivo jo prijemši za roke, »ti veš, da je namen mojega življenja tvoja in najinih otrok sreča. Ko sem te spoznal — si bila navadna dekla trpinka — ker sem te ljubil, sem te takoj snubil s trdnim namenom, da ti ustanovim lepšo, ugodnejšo bodočnost. Takrat sem služil še kot navaden delavec v naši tvornici. Dvigniti se višje, do uglednejšega mesta, do boljše plače je bila moja edina edincata naloga, ko sem se združil s

teboj. Učil sem se po noči, ker po dnevi nisem utegnil, ter napravil izpit za strojevodjo. Plača se mi je povišala — laže sem dihal — svoobodneje, mirneje gledal v bodočnost. Slabo se nama baš ni godilo. Tudi, ko je narasla najina rodbina na pet glav, se nisva mogla pritoževati, da trpiva pomanjkanje. Skromno, a dostojno smo živeli . . . Ti si pridno, varčno in razumno gospodinjala, jaz pa sem storil vselej svojo dolžnost . . .«

»Ti si storil vse, dragi moj, jaz sem te jedva malo podpirala!« je ugovarjala Neža.

»Ne ponižuj svojih zaslug brez potrebe, moja ljuba žena,« je dejal resno Ružička. »Če nikjer drugod, gotovo se je pri naju uresničila narodna prislovica: »Žena podpira tri ogle hiše, mož pa le enega.« — Ako bi bila ti lena, zapravljiva, nespretna, bi bilo vse moje delo brez uspeha — bil bi revež jaz, bili bi siromaki mi vsi! Tako je, Neža! — In glej, reveži, siromaki morda vendar-le skoro postanemo, morda smo že radi mene, samo radi mene . . .«

»Jan, ali blazniš? — kaj vendar govoriš? — radi tebe siromaki? — ne govori . . .!«

»Molči, Neža, in poslušaj! — Pred tedni sem ti pravil, da je napravila tvornica »Sonnenstern und Söhne« bankerot, ter da je s tem izgubila naša tvornica prvo in najnevarnejšo konkurentinjo. Naša tvornica, naša firma je pridobila s tem glede svoje solidnosti še večji ugled — naročniki propadle tvornice so se obrnili do naše ter tako skoro potrojili dohodke gospodarju naše tvornice. Razumevno je, da so se vsled tega vsi »artikliji«, katere izdeluje vsled bankerota konkurenčne firme v Cislitvaniji le naša tvornica, znatno podražili, ter da je ravno radi tega izkupiček, ki ga spravlja sedaj v žep naš gospodar, za nekaj stotisočakov mastnejši . . . Ker je stvar taka, smo smeli po vsej pravici pričakovati, da bo delil naš delodavec svoj dobiček z nami, saj mu ravno mi pomagamo do bogastva — upali smo, da nam sam radovoljno poviša vsaj za nekaj dvojač naš zaslužek, kar bi se pri njegovem ogromnem bogastvu pač ne poznalo skoro nič . . . Nu, zmotili smo se kruto! Namesto poboljška smo dobili za isti zaslužek le še več dela; kajti tvornica odpravlja in izvažata svoje izdelke sedaj hitreje in v večjih množinah, kot doslej — in mi smo samo še bolj napreženi.«

»Zdelo se mi je, da prihajaš v poslednjem času domov res veliko bolj zdelan, nego sicer, toda mislila sem, da si slučajno in mimogrede malo bolehen. Zakaj mi nisi tega povedal prej?«

»I, čemu bi ti neki pravil! Pomagati bi mi itak ne mogla!«

»Res je, ali . . .«

»Nič, nič, draga moja — samo žalostila in jezila bi se! Zato ti nisem povedal ničesar. — Nu, nam delavcem pa je končno tako ravnanje le presedalo; pomoči smo si hoteli sami.«

»Štrajk? — Moj Bog, Jan . . .!«

»Ne, ne, štrajk je dandanes še vedno opasno sredstvo; hoteli smo poskusiti najprej zlepa. Zmenili smo se torej delavci, da pošljemo deputacijo k šefu s prošnjo, naj uvažuje pri svoji sreči tudi nas.«

»Kdo-li bi mogel trditi, da ni naša želja po božjem in človeškem pravu umestna, pravična!«

»Naš šef, draga Neža, naš šef je bil drugega mnenja. — Danes pred začetkom dela smo se torej do dobra zmenili, da pojde deputacija k tvorničarju opoldne med počitkom. V deputacijo so bili izvoljeni sosed Zajček, Beneš, Bouhal, Dvořak in — jaz.«

»Ti tudi? — Seveda, ti tudi — starejši, uglednejši delavci!«

»Da, delavci, ki znajo tudi kaj ziniti! — Ko smo bili torej med 12.—1. svobodni, smo šli tisti peteri k šefu. Sluga nas najprej niti ni hotel naznaniti; ko pa smo mu dopovedali, da smo prišli v korist tvornice same, je šel z osornim obrazom vendar-le v pisarnico . . . Takoj nas je pustil šef pred-se. Vstopili smo torej v njegov komptoar, ki pa je po svoji potratno bogati opravi bolj podoben spalnici kake gledališke ‚boginje‘, in gospod šef nas je že iz dalje nagovoril: »Kakšen pes vas je pa prinesel ob tej uri semkaj me motit!« — Gospod šef je ležal — zavrt v svilen ‚šlafrok‘ — iztegnjen na baržunastem kanapeju in menda baš — dremal . . . Seveda, »motili« smo ga! — Ponižno smo torej pristopili in se mu poklonili skoro do tal; potem pa sem začel govoriti jaz v imenu vseh. Najprej sem opravičil svoje tovariše in sebe, da prihajamo ob tej uri, češ, da ga ob drugem času ne moremo dobiti doma. Potem pa sem mu izrazil skromno in pohlevno željo tvorniških delavcev: da nam z ozirom na sedanje preugodno stališče tvornice svoje poviša plačo, ali pa da nam odpusti vsaj dve uri dela. — Vidiš torej, da so bile naše prošnje jako mile. V nobeni tvornici ne delajo za naš zaslužek celih dvanajst ur! — Nu, i to je bilo šefu odveč! — »Nesramna pakaža!« je zavpil nad nami — »kaj vam je li prišlo na misel! Ha, ha! Večjo plačo, pa manj dela — ha, ha! — Komur ni všeč, pa pojdi! Delavcev je dandanes povsod preveč, da se kar vsiljujejo!« — Pripomnil sem, da naj bi bili delavci in delodavec ena družina, ki podpirajo drug drugega, da sta uspeh in korist na obeh straneh — da po vsej pravici ne gre ves dobiček tvorničarju, ampak tudi delavcem — da bo imela le tvornica korist od tega,

če se olajša delo delavcem za dve uri, ker bodo ostalih deset ur tolikanj čilejši in marljivejši, a sedaj mineta poslednji dve uri ob občni onemoglosti pravzaprav skoro brez vsakega haska. — Nu, govoril sem gluhim ušesom. Razkačil sem ga le še bolj. Ko pa je zinil Dvořak besedo štrajk, je bil ogenj v strehi. Razkoračil se je pred nami ter vpil in zmerjal nas kot pse:«

»Marš, poberite se — upornikov ne marajo nikjer — socijalisti nimajo kruha v moji tvornici — izgubite se pri tej priči, da mi ne nahujskate še ostalih! — marš, marš!«

»Pozvonil je, in pritekkel je blagajnik, kateremu je ukazal, naj nas takoj plača. Zaman smo ugovarjali — zaman smo ga prosili — plačali so nas, porinili nas na ulico, in — brez dela smo, razvpiti kot uporniki, kot socijalisti, brez kruha, brez službe . . .«

Ružička je umolknil in jezno trmil v tla. Potem pa je skrčil roko v pest ter udaril po mizi, da je poskočila svetilka, rekoč: »Proklete pijavke!«

»Ne kolni, za Boga, ne kolni!« ga je tešila Neža. »Vzbudiš otroke! — Ne skrbi, še imamo nekaj v hranilnici — znan si kot spreten strojevodja, delo doboš drugod, Jan! Ne obupuj, saj niso vsi tvorničarji taki.«

»Da, da, niso ne, ali kaj to hasni delavcem! — Hej, draga moja, tudi jaz sem živel do danes v slepi veri, da so krščanski delodavci boljši, pravičnejši do nas, nego židje. Danes pa sem se prepričal, kako resničen je pregovor, da vrana vrane ne piplje, da so vsi kapitalisti enaki sebičneži in izsesovalci ubogih delavskih slojev. Vsi so enaki, Neža, vsi, najsi bodo katoliki, protestantje, brezverci ali židje . . . Denar jim je Bog, delavec pa le sredstvo, orodje, s katerim vedno bolj debele in rede tega svojega boga!«

»Pa kako si prišel do tega uverjenja? — Si-li iskal . . .?«

»Seveda sem iskal takoj nove službe! Pomisli, da so nas okoli ene ure popoldne že izpodili . . . kaj smo hoteli početi drugega!?«

»Zakaj nisi prišel domov?«

»Domov? — Ha, sram me je bilo, in srce mi je pokalo od prevelike skrbi, kaj da porečeš ti! — Hotel sem se vrniti domov z novo službo, če možno že nočoj . . . pa varal sem se, varal grozno, grozno!«

Ružička je planil pokonci in s sklonjeno glavo — potisnivši obe pesti v hlačna žepa in srepo, divje zroč pred-se — je tekal po sobi gori in doli.

»Danes, danes sem spoznal šele do dobra vso zlobo sveta — danes se je pretrgalo zagrinjalo pred mojimi očmi, da sem izpregledal

namah vso nečloveško krivico, ki se godi nam delavcem že toliko in toliko let, katere pa naši odločilni krogi ne morejo, nočejo odpraviti, ker so menda takisto v krempljih kapitalistov! — Da, do danes sem bil navzlic svojim štiridesetim letom še naiven deček, ki je presojal ljudi po svoji glavi, po svojem srcu — domišljjal sem si, da, kar gane mene, kar se smili meni, kar veseli mene, kar obtežuje mojo vest, da vse takisto občutijo tudi drugi ljudje. Danes pa sem izprevidel, da se godi čisto baš narobe! Ha, ha! Jaz, bedak!« —

»Torej te niso hoteli, Jan?« je vprašala Neža.

»Nikjer, nikjer, Neža! — Povsod so mi pokazali vrata, boječ se me kot gobavega človeka! Oh, zblaznel bi . . .!«

»Pa kako je to možno? — Tvoja izpričevala so izvrstna . . . že štirinajsto leto si služil zdržema v prejšnji tvornici, torej si zanesljiv, resen delavec . . .!«

»Da, vse je res, Neža, a ravno to mi je škodovalo! — Ti se čudiš, kaj ne? — Ha! — in vendar so včasih človeku celo dobre lastnosti v škodo. — Čuj, da ti povem do konca!«

»Ko smo stali torej brez službe pred tvornico, smo šli v prvi jezi v nasprotno gostilnico. Ondi smo si dali seveda pošteno duška! Dvořak je predlagal, naj počakamo, da mine delavski dan, ko pridejo tudi naši tovariši iz tvornice. Hotel je, da se takoj zmenimo za velik shod vseh tvorniških delavcev našega bivšega šefa, na katerem naj bi sklenili občen štrajk, ako nas petorice ne vzame nazaj, pa ob enem ne ustreže naši želji, t. j. noče niti povišati plače, niti zmanjšati števila delavnih ur . . . Spočetka smo bili vsi složni za ta predlog; domenili smo se že bili o vseh posameznostih. Kmalu pa smo se umirili ter začeli misliti tudi na možne posledice, če nas prisili trmoglavi šef do štrajka. Najprej je mogoče, da večina z našim predlogom ne bo zadovoljna, torej se z njim le še bolj počrnimo; drugič je možno, da ustreže šef delavcem že s kako mrvico, nas pa navzlic temu ne sprejme več; tretjič se pa lahko primeri, da se nam sicer posreči, pridobiti večino za štrajk, a nato bi se pa morda odzval šef s tem, da bi namesto nezadovoljnih delavcev sprejel odpuščene delavce propadle tvornice »Sonnenstern und Söhne«, ki se takisto brez dela in jela potikajo okoli, išoč si službe; ti bi bili zadovoljni še z manjšim zaslužkom, nego smo ga dobivali mi doslej . . . Začeli smo premišljevati vse možne strašne posledice svojega hujskanja — začeli smo razmatrati, koliko tovarišev bi prišlo vsled tega ob kruh, koliko rodbin bi zagazilo poleg nas v siromaštvo — začeli smo si predstavljati vso velikansko odgovornost ter že v duhu videli blede, upadle obraze otrok

in žena svojih tovarišev ter že v duhu slišali kletve, ki se usipljejo — na nas, zapeljivce . . . Zgrozili smo se, upadel nam je pogum . . . Izprevideli smo, da si poišče petorica delavcev laže in hitreje nove službe, nego stotine njih — in premislili smo si . . . Zapustili smo torej gostilnico ter se odpravili takoj v različne posredovalnice za oddajanje služb. Razdelili smo med-se okraje, da ne bi hodili drug drugemu v napotje, ter smo se ločili, želeč si uspeha . . . Jaz sem pretekkel in preiskal doslej že tri okraje; za jutri mi preostaje samo še eden. Nu, upanja nimam nobenega več . . . Kamor koli sem prišel, povsod so me vprašali najprej, za kaj sem zapustil prejšnjo službo? — Povedal sem jim po resnici, oni pa so nejeverno zmajevali z glavami. Navadno je stopil šef še k telefonu ter začel zvoniti in klicati številko telefona v naši tvornici. Potem pa se je začel tak-le pogovor:

»Haló, haló! — Kdo tam?«

»— — —.«

»Tukaj šef firme X. — Prosim vas, gospod kolega, da mi poveste, za kaj ste odrekli službo bivšemu strojevodji Ružički?«

»— — —.«

»Kako pravite?«

»— — —.«

»Socijalist?«

»— — —.«

»Hujskač? — Ah, hvala vam lepa za ljubeznive informacije; ponuja se ravno meni!«

»— — —.«

»Da, da, ni možno; take ljudi treba radikalno! — Sluga! — Hvala! — Konec!«

»In zopet je zazvončkljalo; šef pa je stopil k meni ter dejal: »Samí ste čuli večino pogovoraz bivšim vašim gospodom. Popisal vas je kot nevarnega socijalista, celo komunista, ki bi najraje razdelil ves njegov imetek na enake dele med delavce — hujskač ste, pravi, ki je nevaren za disciplino v tvornici . . . obžalujem torej! — Socijalista spustiti med delavce, se pravi: deti ščuko med postrvi . . . Z Bogom!«

»In šel sem. Tako se mi je zgodilo povsod . . . Včasih sem najprej pokazal svoja dobra izpričevala ter pravil, koliko let da sem služil pri enem in istem gospodarju.«

»Pa zakaj ne služite več ondi?« so me vprašali.

»Dvanajst ur skoro nepretrganega dela, to je bilo za-me preveč,« sem odgovoril. »Prosil sem svojega bivšega šefa, da me nekoliko raz-

bremeni; a šef me je odpustil, češ, da dobo lahko drugega delavca za isto plačo in za isto dobo časa.«

»Hm! čudno! hm! — Po izpričevalih ste izvrsten, jako spreten delavec — kako da vas je kar tako odpustil? — Čudno, sumljivo!«

»In pustil me je nekaj minut čakati . . . Zopet je začel peti telefonov zvonec — čez nekaj časa pa se je vrnil šef k meni, skomizgnil z ramami, pa rekel:«

»Seveda, seveda . . . zdelo se mi je . . . tako izvrstnega delavca ne izpode kar brez tehtnega povoda . . . seveda, seveda . . . socijalist, hujskač, nezadovoljnež . . . obžalujem . . . Z Bogom! — Poskusite v Franciji, v Angliji, v Švici, ali pa celo v Ameriki . . . tu v Avstriji dobite težko znova službo . . .!«

»Tako porogljivo in brezsrčno so me odslovili povsod. — Obletal sem vse firme, prosil, obetal — zaman . . . Jutri še enkrat poskusim, morda . . .!«

Neža je ihtela še dolgo v noč . . . Ružička pa se je premetaval brez spanca skoro do jutra, ko je, utrujen od telesnega in duševnega napora, malo zadremal. —

(Dalje prihodnjič.)

Carigrad.

Spisal Simon Rutar.

(Dalje.)

Od Sulejmanove mošeje se gre lahko navzdol mimo Selimove mošeje v mestni del Fener ali Fanar ob Zlatem rogu, kjer bivajo bogate grške rodovine, imenovane »fanarjoti«. Tam je patrijarhova cerkev sv. Jurja in pravoslavna bogoslovnica ter sedež »ojkumenskega patrijarha«, katerega nazivljejo s »presveti«. V Carigradu je 40 pravoslavnih cerkev, kapel in samostanov. Bolgari so si dali lani v Meidlingu pri Dunaju uliti železno cerkev, katero so pripeljali na 36 vagonih v Trst ter od tam na parnikih v Carigrad. Postavili jo bodo letos spomladi v Fanarju, kjer so morali za-njo tla pilotovati. Motivi te cerkve so bizantinski, toda prikrojeni sedanjemu vkusu. Vračajoč se iz Fanarja nazaj doli ob Zlatem rogu, pridemo najpoprej do tobačne tvornice, v kateri je ravnatelj hrvaški rodoljub Gjuro Klarić. V tvornici dela okoli 1500 ljudi; večinoma ženskih, ki razrežejo na dan 10.000 do 12.000 *kg* tobaka in napravijo pol milijona cigaret; toliko jih ne napravi nobena druga tvornica na svetu.

domačemu miru. Zavedala pa se je, da to zlo lahko zabrani. Kako? to je hotela preišljevati.

Krožila je dobro uro po zelenih travnikih in njivah okrog doma; naposled pa je utrujena sedla na omenjeno klop, ki je bila streljaj od verande oddaljena.

Kakor tihotapec, in rahlo kakor bi hodil po iglah, se je približeval Ervin klopi, kjer je Feodora preišljevala. Mislil si je, da bode učinek mnogo večji, ako nenadoma stopi pred njo, nego če bi ga ona že iz dalje zagledala. Tako lepa, tako veličastna, tako nebeška se mu je zdela Feodora v čarobni svetlobi nočne kraljice! Z globokim vzdihom je naznanil svojo prisotnost. Njegov nategnjeni vzdih je res vzdramil Feodoro. Ko je zagledala Ervina, se ji je zmračilo čelo, in nje prva misel je bila, da bi vstala s sedeža in se vrnila k družbi na verando, a nje ponos se je temu protivil. Ervin bi si nje beg gotovo krivo tolmačil in sebi v prid; zatorej je počakala. Z znakom največje nevolje se je ozrla nanj in ga nemo, a smelo pogledala, češ: kaj hočeš od mene?

(Dalje prihodnjic.)

„Socijalist“!

Slika iz delavskega življenja.

Spisal **Marijan Savič**.

(Konec.)

II.

Ružička je ostal brez dela, brez službe. Kolikor se je trudil, vse je bilo brez uspeha. Povsod so ga odslavljali, včasih z zaničevanjem, včasih pa tudi s strahom.

Strojvodjo je radi tega nepopisno srce bolelo. Ne samo, da ga je mučila skrb noč in dan, kaj bode v bodočnosti, ko jim poidejo prihranjeni novci; tudi brezdelnost sama ga je trpinčila. Saj človeku, ki je vaje, da gre vsaki dan z veselo dušo na delo, ni zlepa kaj hujšega od posedanja in pohajanja brez nade, da se mu kmalu zopet ponudi prilika, ko bode mogel rabiti svoje moči!

No Ružička ni miroval ni sedaj. Neutrudno je hodil od delodajnice do delodajnice, nadejajoč se, da se mu primeri vendar-le še kaj

ugodnega. Ko pa je minil tako že mesec, je začel iskati službe sploh, naj si bi bila tudi netvorničarska, in naj si bi bil tudi zaslužek pičlejši od dosedanjega. Mislil si je: za nekaj časa potrpi — sčasoma se mi že posreči, da pridem zopet na boljše mesto. Pa tudi tega ni dosegel. Zima se je bližala, delavske službe so bile že vse oddane; kjer pa se je katera izpraznila, jih je bilo oglašanih za njo že celo tolpo. — Ružička je hodil tudi k svojim prijateljem, delavcem v različnih tvornicah, ter jih prosil, naj pozvedujejo, kje da je kaj praznega, da ga priporoče. Obljubili so mu vsi in imeli tudi resno voljo, da mu pomagajo, toda službe Ružička vendar-le ni dobil . . .

Tako je mineval že tretji mesec, odkar je bil odpuščen; zima, kruta, ostra zima se je začela. Iz početka je snežilo dan za dnem, potem pa se je zjasnilo, in mraz je pritisnil, da je bilo v toplo zakurjeni sobi za malo časa znova zopet mrzlo.

Ružičkovi pa so začeli okušati trdi, grenki, moreči kruh bede in pomanjkanja. Kar so imeli prihranjenega, so polagoma porabili — začeli so jemati na upanje. Toda tudi to ni moglo trajati dolgo; prodajalec je začel godrnjati, denarja pa od nikoder. Začeli so torej nositi v zastavljalnico vse, česar niso najnujnejše potrebovali, da so se preživili. Zajček, sosed, ki je bil dobil službo pri nekem svojem sorodniku, mu je posojal majhne vsote; drugi tovariši, samci, so se razpršili na vse strani — v mestu ni ostal nihče.

Otrokom je trebalo nove, gorke obleke; zakaj poletenska je bila prelahka, da bi kljubovala rezkemu mrazu. Pa odkod vzeti novce? — Čepeli so okoli železne peči, katero so zakurili le po dvakrat na dan; kadar je postala mrzla, so zlezli v postelj, kjer jih je mati odela do vratu.

Oče in mati pa sta zmrzovala! —

Mali Janko je hodil še vedno v šolo, ki je bila jedva par streljajev od stanovanja oddaljena. Namesto zimske suknjice mu je zavezala mati svojo veliko ruto okoli vratu in prsi. Roditelja sta bila vesela, da je vsaj Janku ves dan toplo v zakurjeni šoli.

Jedli so le po trikrat na dan, pa še tistikrat prav pičlo. Otroci, vajeni, da so dobili i dopoldne, i popoldne kosce kruha, jabolko, ali celo skodelico kave, so sedaj često jokaje tožili, da so lačni. Roditelja sta stradala sama, si odtrgovala, kolikor sta si mogla, da bi potešila otročji jok, ki ju je silil k obupnosti; navzlic temu jim je zrl glad iz oči tako očitno, da ga je moral zapaziti vsakdo.

Ružička ni vedel, kaj bi storil. Svoje črevlje je že povsem raztrgal z večnim tekanjem in letanjem po mestu za službo. Sedaj je

bil pripravljen postati navaden postrežček, navaden dninar, če bi ga le kdo hotel. Poskusil je vse, toda povsod je bilo že prenapolnjeno, ali pa so mu odrekli z istim vedno se ponavljajočim razlogom: »Socijalist ste!«

Nekega dne pa je prijokal Janko domov. Tožil je, da ga strašno zebe, da ga grozno glava boli, kmalu pa zopet, da mu je nepopisno vroče.

Prestrašena roditelja sta ga položila brzo v postelj. »Ljubi Bog, ne hoti, da nastane iz te bolezni kaj hudega!« sta molila tiho v svojem srcu.

»Daj mu še mojo juho, Neža!« je dejal Jan.

»Ne, ne, le izpij svojo, Jan — dam mu jaz svojo,« je odgovorila žena.

»Neža, prosim te — jaz sem mož; krepkejši sem, lažje mi je brez obeda, nego tebi, slabotni ženski!«

»O Jan, kako si dober! — Toda poslušaj me to pot — vidim, da si slab.«

»Ne, nisem, res da nisem, Neža!«

»Saj si tudi včeraj razdelil ves svoj delež med otroke — lačen si, da omedlevaš! — Jan, le pij, sam pij! Danes mu dam jaz . . .«

»Jutri pa zopet jaz . . . dobro.«

In žena, ki je bila takisto, kakor njen soprog, že več dni zapored porazdelila skoro ves svoj delež med deco, si je odtrgala še tisti krožnik juhe in kosce mesa v prid svojemu bolnemu sinku.

No, njiju skrb, njiju tekmujoča ljubezen je bila kmalu za Janka brez haska. Še tisto prvo noč se je onesvestil in zmešano govoril o šoli, o snegu, o otcu, o Nanki, pa zopet o mrazu in hudi vročini. Lotevala se ga je mrzlica, pa zopet vročica. Nekaj časa se je tresel, kot bi ležal gol med samim ledom, kmalu nato pa se je zopet potil, paril in kuhal, kot bi ležal v razbeljeni peči. Poznal ni nikogar, niti mamice.

Bile so to strašne ure, katere sta preživela gladni otec in gladna majka v mrzli, nezakurjeni sobi ob postelji svojega ljubimca.

Neža je ihtela, soprog jo je tolažil in osrčeval, pa njegove oči so bile tudi rosne, in njegove roke, polagajoče mrzle obkladke sinu na žareče čelo, so se tresle.

»Po zdravnika pojdem,« je dejal proti jutru Ružička.

»Da, da, moraš iti . . . morda mu pomore . . . sicer ga izgubiva . . .«

»Mama, mama, zakaj si huda? — saj sem bil priden . . . samo zeblo me je . . . huj! Ta sneg . . . dvakrat sem padel — ah, Nanka,

Nanka, kam si dela moje berilo? — Daj je nazaj! — Ata bodo hudi! — Ata, ata, kako me peče . . . tu v glavi, v prsih . . . ah, Marica, zakaj se smeješ? — Ali se ti nič ne smilim?»

Sinček je govoril skoro nepretrgoma; malo je včasih potihnil, pa znova začel, mahal z rokami okolo sebe, pa kakor nezavesten obležal.

Jedva se je malo zdanilo, že je šel Ružička po zdravnika. Ulice so bile še prazne, le mlekarski vozovi so hiteli po zasneženih ulicah.

Ružička je obstal pred visoko, lepo hišo, na katere vratih je bilo nabitih premnogo majhnih in velikih, črnih, belih in pisanih tablic z napisi. Največja med njimi — bila je črna z rumenimi črkami — je imela napis: *Medicinae et chirurgiae Doctor Samuel Silberstein, ord. od 3-4 popoldne.*

Poleg vrat je bil rumen ročaj, nad njim pa okrogla črna tablica z besedami: »Zvonec k zdravniku S. Silbersteinu.«

Za ta ročaj je poprijel Ružička ter dvakrat krepko potegnil.

Dolgo nobenega odziva.

Še enkrat je potegnil zmrzujoči Ružička ter — čakal. Raztrgana obutal je kaj malo branila mrzli snežnici in ostri sapi skozi luknje; prsti so mu premirali. Stopical je z ene noge na drugo, si pihal v dlani, in naposled je začel tekati pred vrati semtertja. Solze so mu zalile oči, in po vsem životu je drgetal kot šiba na vodi.

Slednjič se je odprlo v prvem nadstropju okence, in skozi nje je pogledala bradata črna glava.

»Kdo je? — Kaj želite?« je vprašala glava.

»Gospod zdravnik, prosim, da mi oprostite, ker prihajam ob tej zgodnji uri — jaz sem Jan Ružička, strojevodja — sin mi je nenadoma opasno obolel — blede se mu — bojim se, da —«

»Ali imate fijakarja? — Ta grozna burja!«

»Ne, gospod zdravnik, nimam ga — ne morem ga plačati — sicer pa nobenega ni —«

»Tako? — Torej peš naj grem z vami ob tem prokletem vremenu, ko ne bi niti svojega psa gonil na ulico! — Kaj li mislite!«

»Gospod doktor — revež sem — otrok mi umira — plačam vas takoj, ko dobim službo . . .«

»Kaj, kaj? — službo? — kaj niste strojevodja v tvornici ‚Löwy in nečaki‘?«

»Ne, gospod zdravnik — odpuščen sem bil brez povoda pred meseci, toda —«

»Oh, oh, torej tako!? — Glej, človek, kaj ste si izmislili! — Jaz sem zdravnik le za delavce firme ‚Löwy in nečaki‘ — vedeli ste to

sami — pa me ste vzbudili in izvlekli iz gorke postelje na ta vražji mraz . . . Boga mi, zaslužite, da vas dam aretirati! — Marš!«

Okno v prvem nadstropju se je gromko zaprlo, in Ružička se je opotekaje odpravil zopet domov.

Srce mu je hotelo počiti. Zaihtel je in začel plakati — plakati, kakor še ni plakal, odkar je bil mladenič in mož.

Torej revež se nikomur ne smili? — Ubožec, radi neusmiljenosti drugih, ki se valjajo v milijonih, tak ubožec ne najde pomoči nikjer? — Njegov otrok naj pogine kot ščene na gnojišču, ker nima novcev, da bi prišel po zdravnika s kočijo — ker nima zlatov, da bi mu kraljevski nagradil ‚muko‘, da je vstal uro prej izpod pernice in se pet minut pomudil ob ležišču trpečega črviča!? —

Ružička se je ustavil mahoma sredi ceste in, iztegnivši roko proti nebu, kjer je bledele mesec in so ugasovale zvezde, je jecljaje in ihtech vzdihnil: »Moj Bog, tu glej pravico, tu glej ljubezen! — Umreti mi mora sinko, ker sem berač — berač — berač!«

Besedo ‚berač‘ je govoril vedno glasneje, dokler je ni v silnem obupu na ves glas zakričal . . .

V istem hipu so prišli izza ogla štirje moški. Baš so odpeli tiho, pridušeno, a lepo, razločno četveroglasno slovensko narodno pesem:

»Sinoči je pa slanica pala
Na zelene travnike,
Je gotovo pomorila
Vse prežlahtne rožice . . .«

Še so čuli Ružičkin krik ‚berač‘ — in takoj utihnil.

Eden izmed četverice pa je pristopil k strojevodji, ki se je že jedva premikal, ter ga nagovoril:

»Prijatelj, vi ste Slovan! — Kaj se jezite? — Ali vas je kdo razžalil? — Povejte, slovenski visokošolci smo.«

»Gospodje, jaz sem Čeh,« je odgovoril Ružička, vesel, da se vsaj kdo pobriga za njegov položaj.

»O, Čeh, Čeh, naš brat!« mu je odgovoril veselo Slovenec. »Živela češko-slovanska vzajemnost!« je pristavila ostala trojica, pa brž enodušno intonirala ter začela zopet tiho, pridušeno, a lepo, razločno četveroglasno peti češko narodno himno:

»Kde domov můj?
Kde domov můj?
Voda hučí po lučinách,
Bory šumi po skalínách . . .
Země česká domov můj!«

In pojoč so vzeli Ružičko v sredo med-se ter šli dalje svojo pot. Tedaj pa je zapazil eden veseljakov, da jih Ružička jedva dohaja.

»No, brate Čeh, te-li bole noge? — Stopaj, stopaj junaško!«

»Gospodje Slovenci,« je dejal Ružička, »ne morem — ne morem; ves sem premrl — jedva čutim prste na nogah v svojih raztrganih črevljih.«

»Kaj zlomka! Vas zebe? Mi pa popevamo, ker nam je gorko v srcu in — želodcu. Kaj ste pa, brate Čeh?«

»Ubog, preziran in zatiran delavec sem, gospodje, kateremu umira doma edinec!« je začel pripovedovati Ružička ter jim kratko povedal vse.

»Ti bore, bore Slovan!« je dejal ginjen oni, ki je Ružičko prvi nagovoril. »Taka je ta kapitalistovska svojat — evo vam ene tožne slike izmed stoterih in stoterih slučajev! In potem se svet še čudi, da se porajajo socijalistične, anarhistične in še druge take prevratne zarote!« — »Gospod Ružička,« se je obrnil do strojevodje z ljubeznivim glasom, »peljite nas na svoj dom! Brat bo bratu izkušal pomoči! — Glejte, baš včeraj sem bil promoviran za doktorja vsega zdravilstva — nocojšnjo noč sem preživel zadnjič v veselem krogu svojih mlajših prijateljev-rojakov — na poti domov smo naleteli — peljite me k svojemu sinku, ki boji moj prvi pacient!«

»O, hvala, hvala vam, gospod doktor!« je izpregovoril ginjeni Ružička; besede sočutnega, prijaznega mledeniča so mu s čudovito milobo prevzele vso dušo. »Da, hitimo, gospodje, hitimo . . . morda ga še rešite!«

Z novimi upi je stopal Ružička čilejši s svojimi znanci, ki so, malo preje veseljaško, brezskrbno popevaje, postali hitro resni. —

Vstopili so v Ružičkovo stanovanje.

»Ali si prišel? — Zdravnik?«

»Da, Neža — štirje zdravniki! — Kako je Janku?«

»Slabo, slabo!«

Mladi zdravnik je pristopil s svojimi tovariši k bolniku ter ga začel takoj preiskovati in povpraševati stariše o tem in onem. Ko pa je videl suho, propadlo, šibko telesce dečkovo, je zmajal z glavo.

»Deček je silno slaboten — preslabo ste ga hranili — prehladil se je . . . hm! revček!«

Ko je izpregovoril zdravnik te besede, sta vedela roditelja, da je vsaka nada nespametna. — Jokaje sta se objela ter krčevito jokala.

»Lačen je bil — slabo oblečen — moj Bog — moj Bog!« —

Bledih lic so stali na strani mlajši Slovenci, zroč ta prizor; oči so se jim porosile, in pretreseni v dno srca so se obrnili k vratom. Zdravnik pa je dejal:»

»Stojte, prijatelji! — Okrutnost brezsrčnega kapitalista je kriva te smrtne žrtve . . . Lakota, mraz je povod boleznim in večini smrtnih slučajev v najubornejših delavskih slojih . . . Evo vam slučaja! — Ne pozabite ga, pomnite ga za življenje in svoje delovanje — zlasti ti, jurist Fran!«

Potem pa je segel v svojo listnico ter jo skoro do cela izpraznil.

»Obdržal sem si le za vožnjo do Ljubljane, ondi dobim od svaka na posodo,« je dejal.

Tovariši so ga razumeli.

Drug za drugim so pristopili k mizi in obračali svoje žepe.

»Evo vse!« je rekel jurist Fran; »malo je, a vse« — Tovariša sta ga posnemala.

Potem so se poslovili od obupanih starišev.

»Bog vas blagoslovi, gospodje!« jih je zahvaljevala Neža, zdržema plačoč. — »Bog vam stoterno povrni, gospod doktor!«

Ružička ni izpregovoril niti besedice. Le roke jim je stiskal ter, tiščeč si desno dlan na oči, ihtel in ihtel . . .

Mladi slovenski zdravnik je govoril resnico.

Janku se je bledlo neprenehoma; potem pa je umolknil ter s široko, topo zročimi očmi ležal pri miru, a globoko sopol.

Nikogar ni več poznal. Zaman mu je gladila mamica razžarjena ličeca ter ga klicala z najljubeznivejšimi besedami; groznica ga je popustila sicer popolnoma, a srce je omagovalo bolj in bolj.

Ko sta se vzbudila zjutraj Nanka in Marica, sta že klečala mati in otec tik Jankove posteljice, na stolu poleg pa je brlela svečica — bratec je umiral. Jokaje sta planila otroka iz posteljic, videč objokane stariše, čudno lice Jankovo ter sluteč, da mu je hudo — hudo.

Brzo ju je oblekla mati; ko sta pristopila k trpečemu bratcu, je baš vzdihnil — zadnjič . . .

III.

Meglen, otožen dan je bil. Sneg se je počasi topil, in ob ulicah, ki so bile obdane z gomilami nakopičenega in še ne odpeljanega snega, so se delale grde, umazane luže.

Iz neke hiše v Hernalsu je stopila moška oseba, noseč na desni rami belo, zanikarno postruženo krsto. Plašno se je ozrla naokoli ter brzih korakov krenila proti hernalskemu pokopališču. Hitro je stopal

mož, izogibaje se ljudem, ki so se radovedno ozirali v njegovo čudno bledo, upadlo lice, in je zagazil vsaki hip v ostudno obcestno brluzgo...

»Čuden izprevod!« je pripomnil nekdo. »Koga-li nese? — Samomorca? — Nihče ga ne spremlja, niti oče, niti mati . . .«

In vendar se je dotičnik motil

Ubožec, ki je ležal trd in mrzel v oni krstici, je bil dobri, pridni in pohlevni Janko, njegov nosilec pa je bil — njegov oče.

Ružička ni mogel najeti in plačati drugega pogrebca, tudi duhovniku ni mogel izročiti določene pristojbine, da bi prišel na dom blagoslovit truplo sinčkovo — sam ga je moral nesti k večnemu počitku — doma pa je jokala žena z otročičema, ker ni mogla radi siromašne letne obleke z njim . . .

Daleč je hernalsko pokopališče, in težka je postajala krstica, da je moral nosač parkrat počiti ter vzeti breme sedaj na levo, sedaj na desno ramo, brišoč si obilni pot.

Ko je dospel do mrtvašnice, je stalo ondi že nekaj ljudi, čakajočih duhovnika, da blagoslovi truplo in gomilo neke deklice, ki je umrla za nalezljivo boleznijo. Ružička je stopil v mrtvašnico, kjer je dišalo po voščenih svečah in gnilih cvetlicah, ter položil na kamenito mizo svojega Janka. Na mizi poleg je bila lepa, zlato odičena krsta one deklice; na krsti sta ležala dva velika venca iz svežih cvetlic z dolgimi trakovi in zlatimi napisi. Okoli mize pa so stale goreče sveče, debele voščenske — na vsaki strani po tri.

Jankova slabo postružena rakev pa ni imela ni venca, ni cvetke, ni traku, ni napisa in nobene voščenske. —

Ružička se je umaknil na stran ter sedel ondi na stol. Ljudje so vstopili, pokropili dekličino krsto, molili pa se začeli glasno pogovarjati, kako lepa, prijazna deklica je bila Amalija, kako dobro glavico je imela, kako rada je molila; potem so začeli hvaliti vence in napise ter ugibati, koliko stanejo sveče.

Potem so se ozrli na Jankovo krsto.

»Koliko siromaštvo!« je dejala gospa v črni obleki s pajčolanom do tal sezajočim.

»Delavčev sin menda,« je dostavila suha ženska živih, ostrih oči. »Revež bi bil in trpin — bolje je, da ga je rešila smrt!«

»Oh, res je, res je! Kaj je to naše življenje! — Pena — sanje — nič,« je pritrdila okrogla, tolsta žena rdečega, zabuhlega obraza ter sklenila roke.

»Pa niti ene lučice nima revček — oh, ti beda!« je rekla znova ona suha ženska.

»Oh, saj je res, niti ene svečice — to so pač čudni stariši! — Pa seveda, delavci nimajo rahlega srca! — Oh!«

»Tu imam majhen kosček — dober je za ubožčka!« je dejala gospa s pajčalonom in segla v žep, iz katerega je potegnila kosec svečice. Prižgala jo je pri voščenci ter jo postavila pred Jankovo krsto na mizo.

Potem so zopet odšle; Ružička pa je ostal sam v mrtvašnici. Jokal ni, tudi vzdihoval ni; le srepo, topo je strmel pred-se s sklonjeno glavo.

In kaj je mislil? —

Pred dušo so se mu vrstili prizori . . . divni, čarobni, osrečujoči prizori od rojstva Jankovega pa do njegove bolezn; pred dušo so se mu ponovile vse zorne nade, vsi zlati upi, katere je gojil še pred kratkim o svojem pridnem, vrlo nadarjenem sinku — potem pa je po bliskovo prešel vso dobo od tedaj, ko je pribežal domov brez dela pa do danes, ko je zabil s svojo roko zadnji žrebelj v sinovo krsto...

Globok vzdih mu je prodril iz prsi, z obema rokama si je objel glavo in hropeč govoril: »Je-li možno? — je-li resnica vse to?«

Potem pa je nekako otrpnil, ničesar več ni mogel misliti jasno; trmil je v tla in sanjal z odprtimi očmi . . . Niti duhovnika ni čul, ko je vstopil s cerkovnikom v mrtvašnico; ni se brigal za ljudi, ki so stali okoli njega in okoli krst — nepremično je sedel na svojem stolu, glavo med dlanmi držeč in upirajoč oči v tla.

Šele ko mu je potrkal cerkovnik na ramo, pomignivši mu z glavo proti nepostruženi rakvi, se je dvignil, se plaho ozrl po izpredvodnikih ter vzdihnil. Ni vedel, kaj mu je storiti. Tu se je obrnil duhovnik k vratom, dva črno oblečena nosilca s srebrnimi obšitki sta dvignila krsto deklinčno, tretji pa je pograbil v vsako roko en venec, in ljudstvo je šlo za njimi. Tedaj šele se je spomnil, da mora tudi z njimi. Hitro je torej stopil k rakvi, se sklenil nad-njo ter jo objel z obema rokama. V istem hipu pa se je domislil, da je zadnjič tako blizu svojemu Janku, da mu ga bodo čez malo časa že pokopali tja v globoko jamo, in srce mu je zatrepetalo; vsi živci so mu popustili, in objemajoč krsto, je ležal na-nji ter ihteč hropel — hropel . . .

Sam je bil v mrtvašnici, tišino je motilo le njegovo krčevito, sunkoma se ponavljajoče ihtenje. Iz pokopališke kapelice sem pa se je začulo zvonjenje dveh drobnih glaskov, ki se je lovilo med križi in spomeniki tako slabotno, pa tako milobno, kakor plač dveh sirotk.

To zvonjenje ga je vzbudilo. Slišal je harmonično odgovarjanje pogrebcev na molitev duhovnika in spomnil se je, da je sedaj skrajnji

čas. Poljubil je torej krsto živo, goreče, kakor bi poljubil svojega sinka, ter jo poprijel z desnico.

Malo pozneje je stal poleg sinove jame. Ravno se je približal duhovnik. Tudi nekaj ženskih je šlo za njim, med njimi one, ki so prižgale Janku kosček svečice . . .

Duhovnik je pokropil in blagoslovil jamo, potem je pristopil cerkovnik ter ovil rakev na vsakem koncu z debelo vrvjo . . . Ko se je to zgodilo, je pomignil Ružički, naj prime za konec. — Ružička je to mehanično storil. Ko pa mu je namignil cerkovnik, naj dvigne, je tudi dvignil, in položila sta polagoma rakev v globočino. Takoj nato je začel duhovnik zopet kropiti, kaditi in moliti, sipajoč na rakev z majhno lopato prst, ter glasno govoril: »Iz prsti si ga naredil, s kostmi in kitami si ga sklenil; obudi ga, o Gospod, poslednji dan. Po Jezusu Kristusu, Gospodu našem. Amen.« . . . Nato so začeli ljudje zopet harmonično odgovarjati na duhovnikovo molitev; zatem so vrgli nekateri z lopatico še nekaj prgišč prsti na rakev pa — odšli.

Ružička je sedel na prevrnjen nagrobni kamen ter zrl v napol zakopano gomilo. Videl je dve sivkastorumeni lobanji z velikimi očesnimi in nosnimi luknjami; ena je imela še vse zobe v zgornji čeljusti, druga pa le sprednje tri. Lobanji sta bili obrnjeni tako, da se je zdelo, kakor bi se rezali onemu, ki ju je gledal s svojimi krvavordeče obrobjenimi, mrtvimi očmi. Ružička je upiral nepremično svoj pogled v jamo, in v tem hipu se mu je zdela lobanja z vsemi belimi zobmi čim dalje bolj podobna glavici pokojnega Janka. Potem pa je začel sam sebi prigovarjati, da je tako domnevanje noro, nemožno: saj Janko je še cel in lep, ta lobanja pa je sprhnela, prazna, ostudno razjedena . . .

»Da, da, moj Janko je bil lep, pameten fantek — pa ni ga več, ni ga več! Šel je — tja — tja — gori nad zvezde, med angeljce in sedaj že moli, moli za ateja, katerega je tako ljubil, po katerem mu je sedaj — dolg čas . . . Sinko, sinko moj, tudi meni je po tebi — tudi moje oči koprne po tvojem ljubkem, nedolžnem nasmehljaju — tudi moje srce hrepeni po tvoji družbi, po tvojem glasku! Vidiš, Janko, takoj bi šel s teboj; hotel bi leči poleg teh dveh lobanj, da me zakopljejo poleg tebe, da bi bila zopet skupaj srečna tam gori — tam gori —. A mama me kličejo domov, Nanka in Marica sta lačni ter plakata — jaz pa jima nimam dati ni skorjice kruha — ni enega vinarja ne premore več moja listnica! Vidiš Janko, sinoči mi je posodil Zajček goldinar . . . Rekel mi je: »To je zadnje, kar ti morem dati — poslej si išči drugod — sam nimam! — Tako je dejal Zajček, ki je dober prijatelj, blaga duša. Dolžan sem mu že precej desetakov.

In vidiš, Janko, z darilom Slovencev in Zajčkovim goldinarjem sem ti kupil rakvico, ponižno, kakor si bil ti ponižen, ko si še živel, uborno, kakor smo mi uborni — kupil sem ti to-le jamico, da v njej počivaš mirno in varno, pa duhovnika in cerkovnika sem plačal — mrtvaškemu ogledniku sem ostal še dolžan —. Sam sem te moral nesti, Janko, na to pokopališče; -- pa saj sem te rad, tako rad nesel, kot sem te rad pestoval in prenašal, ko si bil še majhen, kodrolas poni-glavček! Bila sva zadnjič skupaj drug pri drugem! — Sedaj pa se morava ločiti, Janko! Ne boj se — še često te pridem obiskat, pa mama, Nanka in Marica . . . Z Bogom, Janko! — Do svidenja!«

Vstal je raz kamen in pošiljal z roko poljube v gomilo . . .

Zmračilo se je bilo med tem; nič več ni mogel razločiti lobanj v temni jami, samo oni beli, lepi zobje so se še svetili. —

Ružička je šel počasi, opotekaje se domov. Glava se mu je povešala globoko na prsi. Slabosti so ga izpreletavale — lačen je bil in zeblo ga je.

Burja je začela briti; megla je bila izginila, nebo pa se je zjasnilo. Po ulicah so že užigali plinove svetilke.

Ružička se je priplazil do doma. Ko pa je odprl vrata v svoje stanovanje, mu je zadonel na uho trojen jok.

»Ata — lačna!« je vpila Nanka.

»Ata — zebe!« je tožila Marica!

»Lačna — lačna — kruha, mama!« je prosila venomer Nanka.

Strahoma, obupno se je ozrla žena v soproga; Ružička pa je skomizgnil z ramo ter še globlje sklonil glavo.

Otroka sta ležala v isti postelji, poleg njiju pa je sedela Neža, zavita v različne cape.

Ružička je obstal bled in prepadel sredi sobe, tiščeč obe pesti za hlače. Obleka njegova je bila že raztrgana in razcefrana — iz levega črevlja mu je gledala slama . . .

Burja je ropotala z oknicami, zaganjaje se vanje z vso silo. Zunaj je bilo zopet ledeno mrzlo.

»Jan, otroka nama zmrzneta in lakote pogineta,« je izpregovorila črez nekaj hipov zopet Neža. »Zakuri!«

Ružička jo je čudno pogledal, a sledeč njenim očem, zgrabil stol ter ga začel lomiti. Potem je zakuril.

Ostala sta samo še stol in miza, pa dve postelji.

Za malo hipov pa je dejal: »Premalo je — peč je čisto mrzla, in burja se lovi po-nji.«

Zlomil je še zadnji stol ter ga nesel v peč.

Kmalu se je začela širiti po sobi prijetna gorkota; otroka sta nehala ječati, da ju zebe, a tožila še vedno, da sta lačna.

Ružička je stal s hrbtom prislonjen poleg peči ter si grel premle ude.

»Kdaj sta jedla otroka?« je vprašal ženo.

»Davi sem jima dala skodelico kave,« je odgovorila.

»Kje si jo dobila?«

»Naprosila sem Zajčko.«

»Kaj je rekla?«

»Nevoljna je bila — dejala je, da je tega večnega beračenja že sita, in da bi bilo že čas . . .«

Žena je začela znova ihteti.

»In prodajalec? — Ti-li nič več ne upa? — Včasih smo mu bili dobri kupci.«

»Ne, nič več — danes sem bila zopet dvakrat pri njem. Zapodil me je — dejal je, da nas pojde jutri tožit —«

Zakonska sta omolknila.

»Mama — kruha, lačna!« se je oglasila Marica.

»Počakaj, Marica, počakaj — kmalu ga dobiš — zaspančkaj malo!« jo je tolažila mati.

Otrok je zopet utihnil.

»In še nekaj, Jan!« je začela znova Neža. »Hišnik je bil prej tu,«

»Hišnik? — Kaj je hotel?«

»Že pred tednom bi bili morali plačati stanarino; dejal je, da sme čakati samo še do jutri opoldne —.«

»In potem?«

»Potem nas postavijo na cesto!«

»Ah!« —

In zopet sta molčala. Gorkota pa je začela pojemati. Ružička je prevrnil mizo ter ji odlomil noge in šel kurit.

Ko je bil zanetil, je vprašala ravno zopet Nanka: »Ali imate že kruha, mama? — Zakaj ga ne gre kupit ata? — Oh, tako sem lačna!«

»Mama — lačna, lačna!« se je oglasila še Marica, in otroka sta začela glasno, neutešljivo jokati.

»Neža, leč pojdi . . . jaz grem iskat . . . morda dobim kaj!«

Ružička je zapustil sobo, žena pa je legla poleg otrok ter ju tolažila.

Močna, ledena burja je brila po ulicah. Le poredkoma je srečal Ružička človeka, ki je tekal domov na gorko.

Ružička se je ustavil na oglu hiše ter čakal. Ko je prišel mimo visok gospod v težki, s kožuhovino podšiti suknji in z zlatim nanosnikom, se je odkril Ružička ter ga prosil:

»Gospod, par novcev . . . kruha kupim . . .«

Niti ozrl se ni nanj.

In prišel je drugi. Z levico je držal za cilindar, da mu ga ne odnese burja, desnico pa je držal v širokem haveloku.

»Gospod, lepo prosim . . . otroke imam . . .«

»Vrag te nesi! — V taki burji! — Beračenje je sploh prepovedano . . . pazite se policija!«

In tekkel je dalje svojo pot.

Prišel je tretji mimo. Zopet ga je naprosil miloščine od mraza drgetajoči delavec.

»Kaj? tako mlad, pa berači? — Sram vas bodi! — Pijanec ste menda.«

In brzil je dalje svojo pot.

Ružička je naprosil še četrtega, petega — naprosil jih je še mnogo — dobil pa ni ne beliča. Nič več ni mogel vzdržati krutega mraza; tresel se je, zobje so mu šklepetali — vlekel se je domov . . .

Priplazivši se do vrat svojega stanovanja, je poslušal. Globoko, enakomerno dihanje je čul . . . Spe . . . Tiho je odprl vrata ter stopil v sobo. Videl je ležati ženo vznak; na vsaki strani je ležal otrok . . . z rokami ju je tiščala na svoje prsi ter ju grela . . .

Dolgo jih je gledal Ružička; solze so mu kapale na tla, in tiho je vzdihoval.

Potem pa je segel varno po dva velika železna lonca in šel iz sobe . . . Vrnivši se z loncema, ju je postavil tik postelj.

Bila sta polna žarečega oglja . . .

Ko je izvršil to, je stopil še zadnjič k svoji ženi in k svojima otrokama . . . Prekrižal jih je zapored in na lahko poljubil . . .

Potem se je zaril v svojo postelj ter začel moliti . . .

*

Naslednjega dne je prišel zopet hišnik terjat dolžno stanarino. Ne da bi potrkal, je stopil ogorčen v sobo; dušič puh ga je vrgel nazaj . . .

Na posteljah so ležali štirje mrtveci . . . Večerni velikokapitalistični listi pa so prinesli vsi isto notico, ki se je glasila:

(Samomor ali nesreča?) Socijalist Ružička, katerega je pred meseci radi nevarnega hujskanja odslovila firma »Löwy in nečaki«, se je nocojšnjo noč s svojo ženo in dvema otrokoma vred za-dušil z ogljenim plinom . . .

